

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΣΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΕΙΡΗΝΗ ΜΙΧΟΥ*

Τα τελευταία χρόνια εμφανίζεται, με ιδιαίτερη δυναμική στις Δυτικές κοινωνίες αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο, μια τάση παρέμβασης στις πόλεις, με στόχο πρακτικές όλο και αυστηρότερου ελέγχου. Η τάση αυτή, καθώς υπαγορεύεται σε μεγάλο βαθμό από την ιδεολογία που για το ισχυρό σήμερα αίσθημα ανασφάλειας, ενοχοποιεί περιοχές της πόλης και τη συμπεριφορά συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, επιδρά άμεσα στη λειτουργία του σύγχρονου δημόσιου χώρου.¹ Το φαινόμενο ωστόσο, δεν είναι νέο. Τόσο έννοιες, όπως ο «κίνδυνος» και ο «φόβος», όσο και η πολιτική ελέγχου είναι ιστορικά συνυφασμένες με τη διαδικασία αστικής ανάπτυξης και κυρίως, με την παγιωμένη αντίληψη της πόλης με όρους που την αντιτάσσουν στον «ασφαλή» αγροτικό χώρο της υπαίθρου. Για παράδειγμα, από τα τέλη ακόμα του 19ου αιώνα, η ταχύρυθμη αστικοποίηση τροφοδότησε μεταξύ άλλων και την άποψη που ταύτιζε ζητήματα υγιεινής, κοινωνικής ανισότητας ή ακόμα και τη μοναξιά που βίωνε ο κόσμος μέσα στην ανωνυμία των μεγάλων κέντρων με την επικινδυνότητα της ζωής στις πόλεις.² Αλλά και η σύγχρονη πρακτική εφαρμογής «στρατιωτικών» μέτρων ενάντια στην «παραβατικότητα» των νέων, των μεταναστών ή άλλων περιθωριακών ομάδων, και πιο πρόσφατα ενάντια στη δράση της παγκόσμιας τρομοκρατίας, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, άρχισε να αναπτύσσεται από τη δεκαετία του '60, απόκτησε πιο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στις αρχές του '90, για να καταστεί επιβεβλημένη πολιτική μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001. Από την εποχή ακόμα του Ψυχρού Πολέμου υπήρχε το αίτημα να χρησιμοποιηθεί η στρατιωτική τεχνογνωσία και στο ευρύτερο (και πιο προσοδοφόρο) πεδίο του αστικού προγραμματισμού, ενώ η πολυσήμαντη κρίση που γνώρισαν οι αμερικανικές πόλεις, με αιχμή τις περιόδους 1965-68 και 1990-94, με διαδηλώσεις, καταλήψεις, οδοφράγματα και πάνω από 400 νεκρούς, νοούμενη ως «κρίση αστικής ασφάλειας», αντιμετωπίστηκε με την επιβολή της τάξης από το στρατό.³

Έτσι και στην Ευρώπη σήμερα, εκφράσεις όπως «οι ευαίσθητες περιοχές της πόλης», «η απολίτιστη συμπεριφορά» (incivilité) ή «η αστική βία» (violence urbaine) έχουν εισαχθεί στο δημόσιο διάλογο ενοχοποιώντας για το πρόβλημα της ανασφάλειας χώρους «υποβαθμισμένους» και ανάρμοστες στο κυρίαρχο σύστημα κοινωνικές στάσεις, ενώ το κατασταλτικό πρόγραμμα που εφάρμοσε το 1993 στη Νέα Υόρκη ο τότε δήμαρχος Rudolph Giuliani υιοθετείται πια από πολιτικούς φορείς τόσο στο τοπικό επίπεδο της πόλης όσο και στο

ευρύτερο πλαίσιο στρατηγικών στόχων της ΕΕ. Τις αρχές του Giuliani ακολουθεί και η Ελλάδα ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Ο Μιχάλης Χρυσοχοϊδης, ως Υπουργός Δημοσίας Τάξης, δηλώνοντας χαρακτηριστικά ότι «η ασφάλεια των πόλεων θα είναι ο σταυρός που θα κουβαλάμε στην πλάτη μας τα επόμενα χρόνια», ανακοίνωνε τότε μεταξύ άλλων τη λεπτομερή χαρτογράφηση των προβληματικών περιοχών της χώρας, την εφαρμογή εντατικών προγραμμάτων αστυνόμευσής τους, αλλά και τη θεσμοθέτηση σε επίπεδο δήμου «Συμβουλίου πρόληψης της εγκληματικότητας».⁴ Είναι σαφές επίσης, ότι το επιτακτικό καθήκον της χώρας να οργανώσει με ασφάλεια τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 επιτάχυνε τόσο τη διαδικασία εισαγωγής του κυρίαρχου μοντέλου ελέγχου όσο και την «άνευ όρων» κοινωνική αποδοχή των μέτρων που εφαρμόστηκαν.

Το «κράτος ασφάλειας» είναι συνυφασμένο με τα χαρακτηριστικά της μεταβιομηχανικής πόλης, καθώς το σύγχρονο σύστημα της «παγκόσμιας» οικονομίας απαιτεί ένα αυστηρότερα ελεγχόμενο αστικό περιβάλλον – χώρους δηλαδή ελκυστικούς και «τακτοποιημένους», ικανούς να προσελκύσουν επενδυτές και επισκέπτες. Την ιδεολογία της ανασφάλειας εδραιώνουν επίσης οι μεταλλαγές που υφίσταται τα τελευταία 25 χρόνια ο κοινωνικός ιστός στις πιο ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης. Η αύξηση του αριθμού των ανθρώπων κάτω από το όριο της φτώχειας και παράλληλα η εμφάνιση μιας όλο και πιο ενδυναμωμένης ανώτερης τάξης εντείνουν την κοινωνική δυαδικότητα που συχνά αντανακλάται και στο χώρο της πόλης με τη μορφή από τη μια πλευρά εγκαταλελειμμένων από το σύστημα συνοικιών, που χαρακτηρίζονται «επικίνδυνες», και από την άλλη επιλεκτικά διαμορφωμένων περιοχών που «θωρακίζονται» για να εξασφαλίσουν ευνοϊκές συνθήκες στέγασης σε νεοεμφανιζόμενες επιχειρήσεις και σε ανώτερα ή και μεσαία κοινωνικά στρώματα. Ακόμα, στην ενίσχυση του «αμυντικού» αστικού προγραμματισμού συντέλεσε η κρίση του Κράτους Πρόνοιας και της Αριστεράς γενικότερα. Τα μέτρα ελέγχου είναι βασικό εργαλείο τόσο της ιδιωτικοποίησης του χώρου όσο και της κοινωνικής στρατηγικής, που εισήγαγαν η Margaret Thatcher⁵ και ο Ronald Reagan, με στόχο την επιστροφή σε ένα πιο αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης – πολιτική που τείνει να καθιερωθεί, υιοθετούμενη από όλο και περισσότερες ηγετικές παρατάξεις στον κόσμο.

Η πολιτική της μηδενικής ανοχής, όπως έχει σήμερα κωδικοποιηθεί η πρακτική του Giuliani, μπορούμε να πούμε ότι αρθρώνεται σε τρεις βασικούς άξονες: την αυστηρότερη αστυνόμευση του αστικού χώρου, την αναβάθμιση ή θωράκισή του και τέλος, την ενεργοποίηση των κατοίκων στη βοήθεια του κρατικού έργου για τον έλεγχο της γειτονιάς τους.

* Η Ελένη Μίχου είναι αρχιτέκτων, διδάκτωρ του ΑΠΘ.

Εξετάζοντας στη συνέχεια τους τρεις αυτούς άξονες θα δούμε ότι η αποτελεσματικότητά τους αμφισβητείται, καθώς η πολιτική που εφαρμόζεται στην ουσία αναλώνεται σε μέτρα κατασταλτικού εντυπωσιασμού, σε μέτρα δηλαδή που νομιμοποιούνται βασιζόμενα περισσότερο σε στερεότυπες εικόνες και αντιλήψεις που αναπαράγουν καθημερινά τα ΜΜΕ παρά σε προσωπικές εμπειρίες ή στατιστικά στοιχεία από τον αστικό χώρο που βιώνει κάθε άτομο. Η μαζική διάδοση εικόνων «βίας και τρόμου», προκαλώντας σύγχυση γύρω από τους κινδύνους του αστικού χώρου, διαμορφώνει ένα αίσθημα αυξανόμενης και γενικευμένης απειλής. Συνεπώς, τα αίτια για την ενίσχυση του κράτους ελέγχου οφείλουμε να τα αναζητήσουμε και στο διεθνούς εμβέλειας κλίμα πανικού που έχει ενσκήψει τα τελευταία χρόνια αναδεικνύοντας την ασφάλεια σε κυρίαρχο κοινωνικό αίτημα. Ο αστικός χώρος είναι σύνθετος και το αίσθημα ανασφάλειας που αναπτύχθηκε περισσότερο στις αρχές της δεκαετίας του '80 έχει βάσιμα, οικονομικά κυρίως, αίτια για μεγάλο ποσοστό ανθρώπων. Ωστόσο οι αντιλήψεις για τη σημερινή επικινδυνότητα στις πόλεις και οι πρακτικές καταπολέμησής της μοιάζουν απλουστευτικές και κυρίως, τείνουν να παγιώσουν ένα πρότυπο αστικού διπολισμού που λειτουργεί καταλυτικά στη σύγχρονη σημασία του δημόσιου χώρου.

Η αυστηρότερη αστυνόμευση

Η πολιτική της μηδενικής ανοχής, όπως αρχικά εφαρμόστηκε στη Νέα Υόρκη, χρησιμοποίησε σε μεγάλο βαθμό ως υπόβαθρο τη θεωρία των «Σπασμένων τζαμιών» των George L. Kelling και James Q. Wilson.⁶ Στηρίχτηκε δηλαδή στην υπόθεση ότι αν, π.χ., σπάσει ένα τζάμι σε κάποιο κτίριο και δεν επισκευαστεί, σύντομα όλα τα τζάμια του κτιρίου θα είναι σπασμένα, καθώς η παραμέληση οδηγεί στην κατάρρευση του ελέγχου μιας κοινότητας και εν τέλει, στη μετατροπή της σε «επικίνδυνη περιοχή». Έτσι βασικό μέτρο του κατασταλτικού προγραμματισμού αποτέλεσε η αυστηρότερη αστυνόμευση των δημόσιων χώρων, που επιχειρείται σήμερα σε πολλές πόλεις του κόσμου με την ενίσχυση του ρόλου της δημοτικής αστυνομίας, την τοποθέτηση κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης και τον έλεγχο του «μικροεγκλήματος». Το μέτρο αυτό εφαρμόζεται κυρίως σε «ευαίσθητες γειτονίες» με στόχο την ποινική δίωξη της ανάρμοστης συμπεριφοράς που, σύμφωνα με τη λογική των «Σπασμένων τζαμιών», κρύβει μια μελλοντική εγκληματική πράξη. Συνεπώς, ως εν δυνάμει εγκληματίες νοούνται όσοι «ενοχλούν» ή παραβιάζουν κάποιους άγραφους κανόνες που ορίζει κάθε γειτονιά, διάφοροι δηλαδή «απειθαρχοί άνθρωποι, όχι βίαιοι, ούτε απαραίτητα εγκληματίες, αλλά ανυπόληπτοι, θορυβώδεις ή απρόβλεπτοι άνθρωποι: ζητιάνοι, μέθυσοι, ναρκομανείς, αγενείς έφηβοι, πόρνες, αργόσχολοι ή τρελοί».⁷

Η εφαρμογή του πρότυπου προγράμματος αστυνόμευσης πλαισιώνεται σήμερα στις περισσότερες χώρες του κόσμου από νομοθετικές ρυθμίσεις που, ιδιαίτερα όσες θεσμοθετήθηκαν μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις, τείνουν να περιορίσουν στο ελάχιστο τη δικαστική εξουσία δίνοντας όλο και μεγαλύτερες αρμοδιότητες στην αστυνομία. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ η αναθεώρηση του παλαιού δόγματος, που απέκλειε τις

πόλεις από στρατιωτική δράση, επιτρέπει σήμερα την εφαρμογή «Στρατιωτικών Επιχειρήσεων σε Αστικό Περιβάλλον» — το γνωστό και ως πρόγραμμα MOUT (Military Operations in Urbanized Terrain), που χρησιμοποιείται κυρίως για την ασφαλή διεξαγωγή μεγάλων πολιτιστικών, αθλητικών ή πολιτικών γεγονότων —, ενώ ο νόμος Patriot Act καταργεί κάθε υποχρέωση για εξουσιοδότηση από τη δικαστική εξουσία πριν τη διενέργεια συλλήψεων, την παρακολούθηση τηλεφωνικών συνομιλιών, τον έλεγχο του ταχυδρομείου και της επικοινωνίας μέσω internet. Με ανάλογο τρόπο έχουν κινηθεί και τα κράτη-μέλη της ΕΕ θεσμοθετώντας το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, που επιτρέπει τη χωρίς δικαστικό έλεγχο έκδοση υπόπτων, κοινές ανακριτικές ομάδες, ενοποιημένο σύστημα καταγραφής πληροφοριών και ακόμα τη διεύρυνση της ποινικής καταστολής (με δίωξη και του φρονήματος), ανοίγοντας έτσι το δρόμο και για την ενοχοποίηση ορισμένων κοινωνικών κινημάτων που κινδυνεύουν να χαρακτηριστούν «τρομοκρατικά». Απαραίτητες έχουν καταστεί επίσης ρυθμίσεις στο θεσμικό πλαίσιο πολλών χωρών για τη νομοθετική κάλυψη των ηλεκτρονικών κυκλωμάτων παρακολούθησης που τοποθετούνται στους δρόμους και σε άλλα επιλεγμένα σημεία του αστικού χώρου. Έτσι σήμερα στο κέντρο του Παρισιού, λ.χ., υπάρχει μια κάμερα κάθε επτά περίπου μέτρα, ενώ στο Λονδίνο το προηγμένο σύστημα κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης (Close Circuit TV), με ειδική ρύθμιση ενεργοποίησης συναγερμού σε περίπτωση «αντικοινωνικής συμπεριφοράς», υπολογίζεται ότι καταγράφει σε φιλμ τις κινήσεις κάθε πολίτη κατά μέσο όρο 300 φορές την ημέρα.⁸ Κάμερες τοποθετήθηκαν και στους δρόμους της Αθήνας πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και αναζητούνται σήμερα νομοθετικές δίοδοι για τη θεσμοθέτησή τους, όμως ενδεικτικότερη για την αντίληψη που υπαγορεύει τη σύγχρονη πολιτική της ασφάλειας καθώς και για το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται για την επικύρωσή της είναι η φράση με την οποία καταλήγει η δημοσιογράφος Τίνα Κουλουφάκου σε άρθρο επαινετικό της εφαρμογής του συστήματος CCTV στο Λονδίνο: «Χάρη ίσως στον “Μεγάλο Αδερφό” μπορεί να σταματήσουμε να φοβόμαστε τις νύχτες. Να θυμηθούμε πώς ήταν παλιά η ζωή μας. Όταν αφήναμε ανοικτές τις μπαλκονόπορτες και περπατούσαμε ανέμελοι στα σοκάκια χωρίς να φοβόμαστε ότι ξαφνικά θα εμφανιστεί κάποιος επίδοξος βιαστής. Βέβαια ούτε με τον “Μεγάλο Αδερφό” είναι σίγουρο ότι δε θα το αποτολμήσει. Το σίγουρο είναι ότι θα πληρώσει για το έγκλημά του».⁹

Ένα βασικό ερώτημα που τίθεται σε σχέση με τη σύγχρονη μορφή αυστηρότερης αστυνόμευσης σε επίπεδο γειτονιάς είναι η αποτελεσματικότητά της. Σε ό,τι αφορά τα ηλεκτρονικά συστήματα παρακολούθησης η απάντηση του Bruce Schneier, ιδιοκτήτη της Counterpane Internet Security, είναι αποκαλυπτική: «Δεν είναι αποτελεσματικά, αλλά αποσκοπούν στο να φαίνονται αποτελεσματικά».¹⁰ Όμως και για τα υπόλοιπα μέτρα «μηδενικής ανοχής» πολλές έρευνες αποδεικνύουν ότι η μείωση της εγκληματικότητας σε πόλεις όπως η Νέα Υόρκη και το Λονδίνο οφείλεται αφενός στις στατιστικές μεθόδους με τις οποίες αρχικά υπολογίζεται η επικινδυνότητα κάθε περιοχής — αξιολογώντας, για παράδειγμα, ταυτόσημα μια δολοφονία και τις μικροζημιές που λαμβάνουν χώρα

κατά τη διάρκεια μιας δημόσιας εκδήλωσης —, αφετέρου είτε σε ευρύτερους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες είτε στη μετατόπιση του εγκλήματος σε χώρους έξω και γύρω από τα όρια ελέγχου.¹¹ Ωστόσο στη θεωρία των «Σπασμένων τζαμιών» επισημαίνεται ρητά ότι μια γειτονιά μπορεί να είναι «πιο ασφαλής» ακόμα και αν η εγκληματικότητα δεν έχει μειωθεί, αφού ο φόβος των ανθρώπων συνήθως δεν προέρχεται από την απειλή ενός «πραγματικού» εγκληματία αλλά από την *αίσθηση* ότι στους δρόμους επικρατεί γενική αταξία.¹² Έτσι τα μέτρα που εφαρμόζονται όπως, για παράδειγμα, οι πεζές περιπολίες της δημοτικής αστυνομίας, αποκτούν κυρίως συμβολικό χαρακτήρα, δημιουργώντας στους πολίτες την ψευδαίσθηση ότι οι εκπρόσωποι του κράτους δεν μένουν ανενεργοί στα καθημερινά τους προβλήματα. Εξάλλου είναι πια σαφές ότι τόσο η έξαρση της ισλαμοφοβίας στις ΗΠΑ, με καταγεγραμμένα, μόνο για το έτος 2004, 1.522 περιστατικά παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αμερικανών μουσουλμάνων πολιτών,¹³ όσο και οι διακρίσεις από την αστυνομία που γίνονται σήμερα στην Αγγλία, όταν έρευνα του Home Office δείχνει ότι κατά μέσο όρο ένας μαύρος ελέγχεται στο δρόμο έξι με επτά φορές περισσότερο από ότι ένας λευκός, εξυπηρετούν συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές, καθώς συμβαδίζουν με την πρακτική μείωσης των κοινωνικών παροχών και ελέγχου της ελευθερίας της έκφρασης.

Η αναβάθμιση των «επικίνδυνων» περιοχών και η δημιουργία πρότυπων ελεγχόμενων χώρων

Τα τελευταία χρόνια η ιδεολογία της ανασφάλειας λειτουργεί επίσης ως εργαλείο του αστικού σχεδιασμού για την «αναβάθμιση» ή «εξυγίανση» περιοχών που έχει στιγματίσει η κοινή γνώμη ως υποβαθμισμένες και επικίνδυνες. Στη Νέα Υόρκη ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν οι πρώην «κακόφημες» συνοικίες του Χάρλεμ και της Times Square που μετασχηματίστηκαν πλήρως επί δημαρχίας Giuliani προσελκύοντας μεγάλες επιχειρήσεις, ανώτερες κοινωνικές ομάδες και πλήθος τουριστών. Στην Αθήνα δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι οι μεταλλαγές που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια σε περιοχές όπως το Θησείο, ο Ψυρρής και το Μεταξουργείο ήταν άμεσο αποτέλεσμα του προγράμματος ανάπλασης του ιστορικού κέντρου της πόλης. Ωστόσο η ενοχοποίηση του παλαιού βιοτεχνικού χαρακτήρα ως παράγοντα υποβάθμισης μαρτυρεί τις πολιτικές προθέσεις που οδήγησαν τελικά στην εκδίωξη συγκεκριμένων ομάδων που διέμεναν ή εργάζονταν στις περιοχές αυτές, και στη διαμόρφωση του σημερινού «ασφαλούς και καθαρού» σκηνικού που υποσχονται τα πολυάριθμα κέντρα διασκέδασης.

Συνυφασμένος με την πολιτική εξυγίανσης του αστικού χώρου είναι και ο εντυπωσιακός ρυθμός με τον οποίο αυξάνονται τα τελευταία χρόνια, σε παγκόσμιο επίπεδο, οι «θωρακισμένες κοινότητες» (Gated Communities) απευθυνόμενες πια όχι μόνο στην ανώτερη τάξη αλλά σε ευρύτερα, μεσοαστικά κυρίως, κοινωνικά στρώματα.¹⁴ Οι περιτειχισμένες αυτές περιοχές είναι στην ουσία χώροι «ιδιωτικοποιημένοι». Ηθελήμενα αποτραβηγμένοι από τη δημόσια σφαίρα, παρέχουν υπηρεσίες επί πληρωμή και κατ' επιλογήν, και συγκεκριμένα πληθυσμού κοινωνικά «τυποποιημένες».¹⁵

Το πρότυπο διαβίωσης, όμως, που προτείνουν φαίνεται πως ανταποκρίνεται στις επιταγές της σύγχρονης μόδας για «γειτονιές» όπου «αναβιώνει» ένα παρωχημένο και εξιδανικευμένο μοντέλο ασφάλειας και κοινωνικότητας. Το ίδιο πρότυπο αναπαράγεται και σε κάθε μορφή θεματικού χώρου, στα διάσπαρτα ανά τον κόσμο ψυχαγωγικά ή επιχειρηματικά πάρκα, κλειστά εμπορικά κέντρα, πολιτιστικά κτίρια και τουριστικά θέρετρα που ακολουθούν το παράδειγμα της Disneyland. Ένα αληθοφανές, λεπτομερειακά επιμελημένο σκηνικό δίνει και στην περίπτωση αυτή την απαραίτητη αίσθηση οικειότητας και ασφάλειας.

Οι θωρακισμένες κοινότητες «ηλικιωμένων», «νέων ζευγαριών» ή «ομόθρησκων», όπως και οι θεματικοί χώροι εμπορίου και ψυχαγωγίας, συμβαδίζουν με την ενισχυμένη σήμερα τάση των ανθρώπων να τοποθετούν τον εαυτό τους σε «ομάδες ταυτότητας», με κριτήρια προσωπικά (ιδιωτικά), σε κάθε περίπτωση νοούμενα ως δεδομένα. Τα μέλη κάθε ομάδας, νοιώθοντας «θύματα» των σύγχρονων αστικών συγκυριών, αναζητούν την ασφάλεια σε ένα φιλικό, δήθεν «οικογενειακό» περιβάλλον. Τόσο η λογική της «θυματοποίησης» όσο και η πεποίθηση ότι τα χαρακτηριστικά κάθε ομάδας είναι υπαρκτά, αρχέγονα και αναλλοίωτα, σχετίζονται άμεσα με τον εθνικισμό και οδηγούν τελικά στη μοιρολατρική, θα λέγαμε, αποδοχή μιας ταυτότητας που τα άτομα δεν έχουν επιλέξει.¹⁶ Συνεπώς, αυτή η μορφή «γκετοποίησης» της πόλης, όχι μόνο λειτουργεί ενάντια στη διαφορετικότητα, αποκλείοντας από τις ελεγχόμενες περιοχές ό,τι δεν εμπίπτει στα χαρακτηριστικά τους, αλλά συμβάλλει επίσης στη συλλογική αποποίηση κάθε κοινωνικής ευθύνης.

Είναι σαφές ότι οι πρακτικές οχύρωσης και εξυγίανσης του χώρου ανεβάζουν την καθαρή αξία της γης, αποφέροντας κέρδη σε όσους εμπλέκονται στην οικονομία της ιδιωτικοποίησης.¹⁷ Σε ό,τι αφορά όμως την ασφάλεια, η αποτελεσματικότητα και αυτού του άξονα της πολιτικής της μηδενικής ανοχής αμφισβητείται, καθώς έρευνες δείχνουν ότι τα ποσοστά εγκληματικότητας στις θωρακισμένες κοινότητες και στις αναβαθμισμένες περιοχές δεν διαφέρουν πολύ από τον εθνικό μέσο όρο κάθε χώρας.¹⁸ Αντίθετα, με τα μέτρα αυτά διαμορφώνονται στο χώρο της πόλης νέες μορφές εντάσεων και αποκλεισμού που οδηγούν στην ενίσχυση του φόβου και στη συνακόλουθη συναίνεση απέναντι στην πολιτική ελέγχου που εφαρμόζεται.

Η ενεργοποίηση των κατοίκων στη βοήθεια του κρατικού ελέγχου

Ο τρίτος άξονας της πολιτικής της μηδενικής ανοχής αφορά την επαγρύπνηση των πολιτών για την προστασία της γειτονιάς τους αλλά και τη συνεργασία τους με τη δημοτική αστυνομία για τον εντοπισμό των «εγκληματικών» στοιχείων. Η στρατηγική ανάκτησης των λειτουργιών της «κοινότητας» ως μέτρου ελέγχου του χώρου είναι πολυσήμαντη. Όπως επισημαίνει ο Stuart Hall,¹⁹ υπάρχει μεγάλη απόκλιση ανάμεσα σε δυο ενδεχόμενες υποθέσεις, εάν η πολιτική αυτή βούληση υποδηλώνει την επανόρθωση ορισμένων κοινωνικών σχέσεων αμοιβαιότητας και συμπαράστασης ή εάν επιδιώκει τη μετατροπή των πολιτών σε πληροφοριοδότες της αστυνομίας.

Ωστόσο στις ΗΠΑ, όπου διατυπώνεται και εφαρμόζεται αρχικά το μέτρο αυτό, υπάρχει ιστορικά παράδοση στα ζητήματα «αυτοάμυνας». Οι «κοινοτικοί φύλακες» (community watchmen), ομάδες εθελοντών πολιτών που περιπολούν στις γειτονιές, κάνουν την εμφάνισή τους ήδη από το 18ο αιώνα. Σήμερα οι «Φύλακες Άγγελοι» (Guardian Angels), γνωστοί από τη δράση τους στους σταθμούς του μετρό στη Νέα Υόρκη, ισχυρίζονται ότι έχουν παραρτήματα σε περισσότερες από 30 αμερικανικές πόλεις. Οι λιγότερο δημοφιλείς πια «ομάδες επαγρύπνησης» (vigilante groups), που αναπτύχθηκαν κυρίως στις δυτικές πολιτείες αναλαμβάνοντας συχνά και το ρόλο του δικαστή ή και του εκτελεστή, ξεπερνούσαν παλιότερα τις 350.²⁰ Επίσης στις ΗΠΑ, η οπλοφορία αποτελεί συνταγματικό δικαίωμα των πολιτών —και ακόμα, η θανατική ποινή περιλαμβάνεται στο ποινικό δίκαιο ορισμένων πολιτειών. Το 1969 υπολογίζεται ότι κυκλοφορούσαν στη χώρα περίπου 90 εκατομμύρια όπλα. Πιο πρόσφατα στοιχεία δείχνουν ότι ο αριθμός τους αυξήθηκε δραματικά, ιδιαίτερα μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, ξεπερνώντας σήμερα τα 230 εκατομμύρια —γεγονός ενδεικτικό τόσο του κλίματος πανικού που έχει δημιουργηθεί όσο και της ανοχής που δείχνει το κράτος στο «να παίρνουν οι πολίτες το νόμο στα χέρια τους».

Ο τρόπος με τον οποίο νοείται σήμερα η εμπλοκή της κοινότητας στη διατήρηση της τάξης διατυπώνεται ρητά και στη θεωρία των «Σπασμένων τζαμιών»: Οι μέθυσοι και οι ναρκομανείς μπορούν να κάθονται στο κατώφλι μιας πόρτας, αλλά δεν επιτρέπεται να ξαπλώνουν. Μπορεί κάποιος να πίνει στους παράπλευρους δρόμους, αλλά όχι στην κεντρική διασταύρωση. Τα μπουκάλια πρέπει να είναι μέσα σε χάρτινες σακούλες. Όταν κάποιος παραβιάζει τους «άγραφους» αυτούς κανόνες, οι «μόνιμοι» του δρόμου στρέφονται στη δημοτική αστυνομία για βοήθεια, αλλά επίσης γελοιοποιούν οι ίδιοι τον παραβάτη.²¹ Στους όρους αυτούς διαφαίνεται ο σκηνικός χαρακτήρας των προτεινόμενων μέτρων. Ακόμα όμως, εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι η ερμηνεία που δίνεται στη συμμετοχή των πολιτών στον κρατικό έλεγχο πηγάζει από τη νοσταλγία για ένα παρωχημένο μοντέλο ηθικής αυταρχικότητας, το οποίο νοείται ως εργαλείο πολιτικής ρύθμισης και «τακτοποίησης». Με άλλα λόγια υποδηλώνεται η πεποίθηση ότι υπάρχει μια μορφή «ιδανικού» χώρου, αμετάβλητου στο χρόνο, που μπορεί να αναβιώσει στη σύγχρονη πόλη με σκηνοθετικές παρεμβάσεις. Η «επικύρωση» της αντίληψης αυτής επιχειρείται με στερεότυπες φράσεις και απλουστευτικά επιχειρήματα, από κάθε άποψη ευανάγνωστα και αληθοφανή στα μάτια του κόσμου.

Στη νομιμοποίηση της πρακτικής «ηθικού ελέγχου» συντελούν επίσης οι μηχανισμοί που καλλιεργούν στα άτομα την ψευδαίσθηση συμμετοχής σε συλλογικές διεργασίες, με τεχνάσματα οικεία —και από διάφορες μορφές τηλεοπτικών δημοψηφισμάτων— που υπαγορεύονται από τη λογική της «δημοκρατίας της κοινής γνώμης». Τα κριτήρια αξιολόγησης της «ανάρμωσης» συμπεριφοράς είναι προσωπικά, πηγάζουν από την ιδιωτική σφαίρα και καθώς θεωρούνται «εγγενή» της κοινότητας, αποκλείεται η δυνατότητα αμφισβήτησής τους —δυνατότητα ουσιαστική σε κάθε μορφή συλλογικής κοινωνι-

κής διεργασίας. Ωστόσο μέσω ενός κατασκευασμένου συλλογικού «εγώ», που αντανάκλαται στην άποψη της «κοινής γνώμης», οι κάτοικοι νοιώθουν αφενός την ασφάλεια ότι αποτελούν μέλη μιας κοινότητας (ή «ομάδας ταυτότητας»), αφετέρου χρήσιμοι για το κοινωνικό σύνολο. «Η εμπειρία», γράφουν οι Kelling και Wilson,²² «λέει ότι στους περισσότερους πολίτες αρέσει να μιλούν με έναν αστυνόμο. Η συναναστροφή αυτή τους δίνει την αίσθηση ότι είναι σημαντικοί, αποτελεί για αυτούς πηγή κουτσομπολιού, και τους επιτρέπει να εξηγούν στις αρχές όσα τους ανησυχούν (ενώ ταυτόχρονα αποκτούν μια σεμνή αλλά σημαντική εντύπωση ότι "έχουν κάνει κάτι" για το πρόβλημα)». Η μαζική διάδοση και ανακύκλωση των αδικημάτων που χαρακτηρίζονται «απολίτιστα» και των μέτρων αντιμετώπισής τους ενισχύει ακόμη περισσότερο την καθολικότητά τους αλλά και το κύρος της «γνώμης της πλειοψηφίας», που εκτός του ότι η επιβολή της είναι στην περίπτωση αυτή αντιδημοκρατική, πρόκειται για έννοια πλασματική και προκατασκευασμένη. Η ελευθερία επιλογής του «απαραίτητου επιπέδου δημόσιας τάξης» από κάθε κοινότητα αφενός δεν υπάγεται στους δημοκρατικούς θεσμούς που προστατεύουν τη γνώμη της μειοψηφίας, αφετέρου είναι περιορισμένη, αφού τα κριτήρια διαμόρφωσης των «άγραφων» κανόνων θεωρούνται εκ των προτέρων δεδομένα. Συνεπώς, εύστοχα παρατηρεί ο σλοβένος φιλόσοφος Slavoj Zizek πως η τωρινή πρόσκληση των πολιτών για επαγρύπνηση θυμίζει το μακρινό «Γερμανία ξύπνα» του Χίτλερ, το οποίο, όπως έγραφε ο Theodor Adorno, σήμαινε ακριβώς το αντίθετο.²³

Ο «εικονικά» ασφαλής χώρος που προκύπτει από την ενεργοποίηση μηχανισμών ενός εξιδανικευμένου παρελθόντος είναι καθησυχαστικός, μολοντί με την έκθεση της ιδιωτικής σφαίρας στο δημόσιο χώρο μετατρέπει τους πολίτες σε αστυνόμους της προσωπικής ζωής των διπλανών τους και αντίστοιχα, τους ίδιους σε δύναμις κατηγορούμενους για «ανάρμωση» συμπεριφορά. Η πολιτική της μηδενικής ανοχής με πρόσχημα την ανασφάλεια των πολιτών διαμορφώνει χώρους σκηνικά επιμελημένους από τους οποίους αποκλείονται όσοι διαφέρουν ή έστω μειοψηφούν. Ακόμα όμως, «επικυρώνει» την εγκυρότητά της επικαλούμενη τη συμμετοχή των πολιτών στη θέσμιση των αρχών της και στις πρακτικές ελέγχου που εφαρμόζει —επικαλούμενη δηλαδή μια συλλογική διεργασία που, όσο και αν πείθει για την αυθεντικότητά της, αποδεικνύεται κίβδηλη.

Συμπερασματικά

Η σύγχρονη πολιτική ελέγχου οδηγεί στη διχοτόμηση της πόλης, αντιτάσσοντας τους νέους θωρακισμένους και «αναβαθμισμένους» χώρους σε ό,τι αποκόβεται από αυτούς και μεταφέρεται ή επιβιώνει σε άλλες, συχνά επίσης περιχαρκαωμένες περιοχές. Τα μέτρα που εφαρμόζονται, εκτός από μη αποτελεσματικά σε ό,τι αφορά την ασφάλεια, γεννούν ερωτήματα σε σχέση τόσο με το χαρακτήρα των ελεγχόμενων κοινοτήτων όσο και με τις συνθήκες στις εγκαταλελειμμένες περιοχές της πόλης. Από τη μια πλευρά οι «ασφαλείς» περιοχές εμφανίζονται μονοσήμαντες και «αποστειρωμένες», καθώς απαντούν στις ανάγκες ενός προκατασκευασμένου προτύπου. Αντίθετα η άλλη πλευρά, κρυμμένη συνήθως από

τα φώτα της δημοσιότητας, περικλείει ποικίλα άλυτα ζητήματα της πόλης. Μαζί περικλείει όσους βιώνουν τις συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού, που συχνά όταν έρχονται αντιμέτωποι με τις μαζικά διαδεδομένες και εξωραϊσμένες εικόνες από τις «κλειστές» περιοχές, αναζητούν και εκείνοι τρόπους πραγμάτωσης του τυποποιημένου ονείρου ή έστω μίμησης των κυρίαρχων προτύπων διαμόρφωσης και χρήσης του χώρου. Κάπου ανάμεσα στους δυο αυτούς κόσμους βρίσκεται και η απαγορευμένη «κόκκινη ζώνη» που χωρίζει στις συναντήσεις των ισχυρών της γης, την εξουσία από τα κοινωνικά κινήματα εκείνων που διαδηλώνουν την αντίθεσή τους στις σύγχρονες πολιτικές επιλογές. Ζώνη που χρησιμοποιείται ως σύμβολο επίδειξης δύναμης αλλά και ενός υποτιθέμενου κοσμοπολιτισμού, καθώς στο εσωτερικό της επικρατούν από τη μια πλευρά οι ομαδικές φωτογραφίες που «επικυρώνουν» την εξουσιαστική ιεραρχία και από την άλλη οι ανούσιες (ιδιωτικές) λεπτομέρειες για το μενού των πολιτικών προσώπων, στις οποίες αναλώνεται ο δημόσιος διάλογος, εν είδη «παγκόσμιου» κουτσομπολιού.²⁴

Η ενίσχυση και διεθνοποίηση του αστικού κατασταλτικού προγραμματισμού προβληματίζει κυρίως για τη σημασία του σύγχρονου δημόσιου χώρου, του νευραλγικού εκείνου σημείου της πόλης που, έχοντας χάσει τη δύναμή του «να συγκεντρώνει, να συνδέει και να διαχωρίζει» τους ανθρώπους,²⁵ μεταβάλλεται σταδιακά σε χώρο όπου ευδοκούν οι αντιγνωμίες, οι αναμφισβήτητες αντιλήψεις, η σταθερότητα και η επανάληψη. Η θεωρία των «Σπασμένων τζαμιών» αποκτά σήμερα απήχηση βασιζόμενη σε κριτήρια προσωπικά (ιδιωτικά), που χρησιμοποιεί ως αξίες αδιάψευστες και ανεξάρτητες από κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Με άλλα λόγια το κράτος ελέγχου νομιμοποιείται όσο αποδυναμώνεται η σημασία του δημόσιου χώρου ως πεδίου στο οποίο η κοινωνία διαμορφώνει (αμφισβητεί και αναθεωρεί) τις αξίες και τα νοήματά της, ενώ αντίθετα εγκαθιδρύονται καθεστώτα που θα έλεγε κανείς ότι η «δημοκρατικότητά» τους στηρίζεται περισσότερο σε συναισθηματικές επικλήσεις και ηθικές αρχές. Συνεπώς, το σύγχρονο δυαδικό αστικό μοντέλο μπορεί να ερμηνευτεί και ως συνέπεια της ενισχυμένης σήμερα ετερονομίας: της παραδοχής ότι η ορθότητα των κοινωνικών θεσμών είναι δεδομένη, και ακόμα του εγκλωβισμού της φαντασίας των ατόμων στη διάδοση και ανακύκλωση μιας «καθολικής» αντίληψης για τα πράγματα. Την αντίληψη αυτή δεν τη διαμορφώνουν οι εικόνες της μαζικής κουλτούρας και των ΜΜΕ. Η εμπιστοσύνη στη σταθερότητα είναι βαθιά ριζωμένη στη Δυτική παράδοση. Εικόνες όπως εκείνες του εμπορικού κινηματογράφου και της τηλεόρασης κυρίως αναπαράγουν το στατικό πρότυπο κόσμου, και ίσως το ενισχύουν, καθώς έχουν αναπτύξει τη δυνατότητα να λειτουργούν σαν χωνευτήρι καινοτόμων και ανατρεπτικών ιδεών μετατρέποντας το πρότυπο αυτό σε «χαμαιλέοντα» που αφομοιώνει ό,τι δύναμει θα μπορούσε να το αμφισβητήσει. Οι εικόνες που διαδίδονται σήμερα μαζικά επικυρώνουν τη θεωρούμενη ως μόνη «σωστή» όψη των πραγμάτων όχι τόσο επειδή την αναπαριστούν αλλά γιατί ο χώρος της πόλης αναμορφώνεται για να τους μοιάσει. Οι François Schuiten και Benoît Peeters, δημιουργοί της γνωστής σειράς κόμικς *Les cités obscures*,

ομολογούν σε μια συνέντευξη ότι όταν επέλεξαν την αρχιτεκτονική των χάρτινων πόλεων τους προβληματίστηκαν μήπως δεν έπρεπε να ανοιχτούν τόσο πολύ στο χώρο της ουτοπίας. Και εξηγούν χαρακτηριστικά: «Μας βάραινε το γεγονός ότι συμμετέχουμε σε ένα παράλογο παιχνίδι, όπου συμβαίνει ό,τι έγινε και με το *Las Vegas*: εμείς το σχεδιάζουμε και εκείνοι το κατασκευάζουν!»²⁶

Ο απλουστευτικός κόσμος των εικόνων είναι καθησυχαστικός γιατί προσδιορίζει τους φόβους των ανθρώπων. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο George Gerbner,²⁷ η εξοικειωσή μας με περιστατικά βίας δεν μας κάνει μόνο λιγότερο ευαίσθητους στις πραγματικές συνέπειές της, αλλά ούτε πιο βίαιους ή πιο κακούς, αντίθετα μας κάνει πιο πειθήνιους και πιο φοβισμένους, πιο ανασφαλείς και πιο δεκτικούς για προστασία. Η κυρίαρχη σήμερα πολιτική πρακτική ελέγχου διαβρώνει την πόλη προβάλλοντας στο χώρο της, κατασκευασμένες εικόνες «ασφάλειας» και «ανασφάλειας», όμως επίσης «επαληθεύεται» στο βαθμό που η «ευχάριστη» όψη των οχυρωμένων κοινοτήτων ισορροπεί μεταξύ του εικονικού και του πραγματικού: μεταξύ της συμβολικής παρουσίας της αστυνομίας και του εγκλήματος, μεταξύ της σκηνοθετημένης κοινωνικότητας και της κατάδειξης του γείτονα για ανάρμοστη συμπεριφορά. Τέλος, καθιερώνεται όσο η «δυαδική πόλη» δημιουργεί ακραίες κοινωνικές ομάδες πολωμένες ταξικά, ηλικιακά ή πολιτισμικά, αναπαράγοντας το σύνδρομο της ανασφάλειας και την επακόλουθη απαίτηση για αυστηρότερα μέτρα αστυνόμευσης.

Ο Jean Baudrillard²⁸ παρατηρεί πως τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου έχοντας εξωθήσει στα άκρα την παγκόσμια κατάσταση πραγμάτων, εξώθησαν στα άκρα και τη σχέση της εικόνας με την πραγματικότητα, σαν να υπήρχε μεταξύ τους ένα είδος μονομαχίας για το ποια από τις δυο θα εμφανιστεί πιο αδιανόητη. Η εικόνα του τρόμου ήταν ήδη γνωστή κυρίως από ταινίες του κινηματογράφου. Στην προκειμένη περίπτωση όμως, προστέθηκε σε αυτή το πραγματικό γεγονός σαν ένα επιπλέον δέος που επιβεβαίωσε αναντίρρητα την «αλήθειά» της και ενίσχυσε ακόμα περισσότερο τη συμβολική της σημασία. Η κατάληξη αυτής της «μονομαχίας» δεν μετατρέπει την πραγματικότητα σε μυθοπλασία. Δεν είναι πλασματική η εγκληματικότητα στον αστικό χώρο ούτε η ανασφάλεια που νοιώθουν οι άνθρωποι. Είναι όμως απλουστευτική η θεώρηση σύνδεσής τους, προβάλλεται διογκωμένη η σημασία τους και αποδεικνύονται αναποτελεσματικά τα συμβολικά μέτρα αντιμετώπισής τους. Με άλλα λόγια όσο εξελίσσεται η αντιπαράθεση αυτή, οι εικόνες δεν καταφέρνουν να υπερνικήσουν την ποικιλομορφία της αστικής πραγματικότητας, επιβάλλουν όμως τις σημασίες και τα τεχνάσματά τους ως μοναδικά ικανό πλαίσιο λειτουργίας της αντίληψης των ανθρώπων. Συνεπώς καίρια για το μέλλον του αστικού χώρου εμφανίζεται σήμερα η αλλαγή στη νοοτροπία μας απέναντι του, και ένα σημαντικό βήμα για την υπέρβαση της ηθικής της ετερονομίας είναι ο απεγκλωβισμός από την πεποίθηση ότι η μόνη αλήθεια είναι εκείνη που παρακολουθούμε στα δελτία ειδήσεων της τηλεόρασης. Οι «δημοκρατίες», που στηρίζονται στο συναίσθημα, προκύπτουν από τη διείσδυση του «ιδιωτικού» στο «δημόσιο», την επικράτηση των παγιωμένων, δήθεν αλάθητων ηθικών κριτηρίων και κυρίως από τις μεθόδους που καλλιεργούν στην

κοινωνία ψευδαισθήσεις συλλογικών διεργασιών. Η θέσμιση ενός καθεστώτος αληθινά και όχι κατ'επίφασιν δημοκρατικού είναι δυνατή, όταν τα άτομα αποκτούν το δικαίωμα και την ευθύνη ενεργού συμμετοχής σε ένα δημόσιο χώρο ανοικτό στην κριτική σκέψη.²⁹

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Αντίθετα με την αντίληψη της «ιδεολογίας της ανασφάλειας», στο κείμενο ο αστικός χώρος ερμηνεύεται ως πεδίο μεταβαλλόμενο που προκύπτει κάθε φορά από πολλαπλές και πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις. Σύμφωνα με την οπτική αυτή, δεν υφίσταται ουσιαστική διαφορά μεταξύ της έννοιας «δημόσιος χώρος» και «δημόσια σφαίρα». Την πλατεία μιας πόλης, για παράδειγμα, δεν ορίζουν μόνο τα κτίρια και τα δέντρα, αλλά και το ζωντανό πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων που περικλείει – ή ακόμα και εκείνων που αποκλείονται από αυτή.
- 2 Βλ. Jean Luc Pinol, *Ο κόσμος των πόλεων τον 19ο αιώνα*, Πλέθρον, Αθήνα 2000, σ. 67.
- 3 Κωστής Χατζημιχάλης, «Η στρατιωτικοποίηση του αστικού χώρου», *Η Κυριακάτικη Αυγή*, 12 Ιανουαρίου 2003, σ. 20
- 4 Βλ. Γιώργος Μαρνέλλος, «Δρόμο-δρόμο η μάχη κατά του εγκλήματος», *Ελευθεροτυπία*, 1 Απριλίου 1999, σ. 60.
- 5 Είναι χαρακτηριστικό ότι ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80 το ζεύγος Thatcher εγκαταστάθηκε στη συνοικία Dulwich νότια του Λονδίνου, σε μια από τις πρώτες ευρωπαϊκές ιδιωτικές περιοχές κατοικίας που προσκομίζει σήμερα στην κατασκευάστρια εταιρεία Barratt Developments Plc καθαρά κέρδη της τάξεως των 430 εκατομμυρίων ευρώ το χρόνο.
- 6 Τα επιχειρήματα της θεωρίας αυτής αναπτύσσονται σε άρθρο που δημοσιεύτηκε το 1982 στο περιοδικό *Atlantic*, με τίτλο «Σπασμένα τζάμια, αστυνόμευση και ασφάλεια στις γειτονιές». Ο George L. Kelling, αστυνόμος στο επάγγελμα, διετέλεσε σύμβουλος της Αστυνομίας της Νέας Υόρκης και επικεφαλής για το πρόγραμμα διατήρησης της τάξης στο μετρό της πόλης επί δημαρχίας Rudolph Giuliani. Ο James Q. Wilson είναι οικονομολόγος, συγγραφέας πολλών βιβλίων για το έγκλημα και από τη δεκαετία του '60 μέχρι σήμερα μόνιμος συνεργάτης των κυβερνήσεων στις ΗΠΑ. Βλ. Λέσχη Κατασκόπων του 21ου αιώνα, *Από τη μηδενική πολιτική στη μηδενική ανοχή*, Versus, Αθήνα 2003, σ. 61.
- 7 George L. Kelling & James Q. Wilson, «Σπασμένα τζάμια, αστυνόμευση και ασφάλεια στις γειτονιές» στο *ό.π.*, σ. 38.
- 8 Θ. Γ. Κανέλλος, «Ο Big Brother που τα βλέπει όλα», *Ελευθεροτυπία*, 24 Φεβρουαρίου 2000, σ. 62.
- 9 Τίνα Κουλουφάκου, «Κάμερες για το καλό τους», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία: Έψιλον*, τχ. 547, 2001, σ. 40.
- 10 Βλ. Χρήστος Γεωργίου, «Οι “κοριοί” του μέλλοντός μας», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 25-26 Μαρτίου 2006, σ. 24. Είναι σαφές επίσης ότι οι κατασκευάστριες εταιρείες των συστημάτων παρακολούθησης και των καταναλωτικών προϊόντων «αυτοάμυνας» (όπως είναι οι δερμάτινοι θώρακες-αλεξίσφαιρα γιλέκα που κυκλοφορούν στις ΗΠΑ διαφημιζόμενα με τη φράση «πώς να τραβάτε τα βλέμματα και να διώχνετε τις σφαίρες») εξασφαλίζουν την οικονομική τους βιωσιμότητα όσο αφήνουν περιθώριο για πιο αποτελεσματικά προϊόντα και κυρίως όσο μαίνεται η «υστερία» για ασφάλεια.
- 11 Βλ. Loïc Wacquant, «Οι μύθοι για την ασφάλεια», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία: Le Monde diplomatique*, τχ. 242, 29 Σεπτεμβρίου 2002, σ. 34 και Sophie Body-Gendrot, *Les Villes: la fin de la violence?*, Presses de Sciences Po: coll. «La bibliothèque du citoyen», Παρίσι 2001, σ. 70-71.
- 12 George L. Kelling & James Q. Wilson, «Σπασμένα τζάμια, αστυνόμευση και ασφάλεια στις γειτονιές», *ό.π.*, σ. 37-9
- 13 Θανάσης Τσίτσας, «Ο εφιάλης που έγινε υστερία», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 29 Μαΐου 2005, σ. 43
- 14 Το 1999 υπολογίζεται ότι στις ΗΠΑ περίπου εννέα εκατομμύρια άνθρωποι διέμεναν στις 20.000 θωρακισμένες κοινότητες της χώρας, ενώ πιο πρόσφατα στοιχεία αναφέρουν 30 εκατομμύρια «έγκλειστους» κατοίκους, αριθμό δηλαδή που αντιστοιχεί στο 12% του συνολικού πληθυσμού. Κλειστές περιοχές κατοικίας έχουν δημιουργηθεί και στην Ευρώπη, την Ασία, την Αφρική και την Αυστραλία προσαρμοσμένες κάθε φορά στις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες. Στο Γιοχάνεσμπουργκ, για παράδειγμα, η οχύρωση λειτουργεί ως διαχωριστική γραμμή μεταξύ του τόπου διαμονής των λευκών και των μαύρων, στη Λατινική Αμερική και την Τουρκία οι κοινότητες αυτές παρέχουν απαραίτητες κοινωνικές υποδομές που δεν διαθέτει ο δημόσιος τομέας, ενώ στην Ευρώπη αναπτύχθηκαν αρχικά σε παραθαλάσσιες ή ορεινές περιοχές με τη μορφή συγκροτημάτων παραθεριστικής κατοικίας. Βλ. Georg Glasze & Gunter Meyer, «Workshop Gated Communities – Global expansion of a new kind of settlement», 2000, www.nogoland.com, Edward J. Blakely & Snyder Mary Gail, «Gating America», 1997, www.asu.edu και Christopher Webster, Georg Glasze & Klaus Frantz, «The global spread of gated communities», *Environment and Planning B: Planning and design*, τχ. 29, 2002, σ. 315-320.
- 15 Thierry Paquot, «Ville privées ou privatisées?», *Urbanisme*, τχ. 312, ΜΜάιος/Ιούνιος 2000, www.urbanisme-mag.tm.fr
- 16 Για το κοινωνικό φαινόμενο της «θυματοποίησης» και πώς σταδιακά υπονομεύει τη δυνατότητα διαμόρφωσης μιας συλλογικής αυτονομίας βλ. Tzvetan Todorov, «Du culte de la différence à la sacralisation de la victime», *Esprit*, Ιούνιος 1995, σ. 90-102. Για τον προβληματισμό γύρω από τις «ομάδες ταυτότητας» βλ. επίσης Eric Hobsbawm, *Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος 20ός αιώνας 1914-1991*, Θεμέλιο, Αθήνα 1997, σ. 546-547.
- 17 Στο Los Angeles, για παράδειγμα, από τις αρχές ήδη της δεκαετίας του '90 ορισμένοι κτηματομεσίτες εκτιμούσαν ότι η διαδικασία θωράκισης του κέντρου της πόλης μπορεί να ανεβάσει το κόστος των ακινήτων κατά 40% μέσα σε 10 χρόνια (Mike Davis, *Πέρα από το Blade Runner: αστικός έλεγχος – η οικολογία του φόβου*, Futura, Αθήνα 1998, σ. 34), ενώ στο Χάρλεμ με τα μέτρα του Giuliani οι τιμές των κατοικιών από 50.000\$ έφτασαν τα 500.000\$ μέσα σε πέντε μόλις χρόνια (Κωνσταντίνα Γιαννούτσου, «Οι νέοι κάτοικοι του Χάρλεμ», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία: Έψιλον*, τχ. 532, 17 Ιουνίου 2001, σ. 76).
- 18 Βλ. Πέτρος Παπακωνσταντίνου, «Γκέτο πλουσίων στις πολιτείες του φόβου», *Η Καθημερινή*, 15 Δεκεμβρίου 2002, σ. 14. Βλ. επίσης Mark Gottdiener, *The theming of America: American dreams, media fantasies, and themed environments*, Westview Press, Colorado 2001, σ. 181, όπου αναφέρεται και το παράδειγμα ενός φόνου που διαπράχτηκε στις αρχές της δεκαετίας στο χώρο της Disneyland στην Anaheim της Καλιφόρνιας.
- 19 Βλ. Jacques Martin, «Martin Jacques interviews professor Stuart Hall», *Open University*, 1997, www.usyd.edu.au
- 20 George L. Kelling & James Q. Wilson, «Σπασμένα τζάμια, », *ό.π.*, σ. 46-47.
- 21 *Ό.π.*, σ. 38.
- 22 *Ό.π.*, σ. 43.
- 23 Θανάσης Γαλκέτσης, «Αμερικανοί, ξυπνήστε», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία: & 7 Η τέχνη της ζωής*, τχ. 69, 9 Μαρτίου 2003, σ. 24.
- 24 Benedetto Vecchi, *Zona Rossa*, Εργαστήρι της Ελεύθερης Κουλτούρας, Αθήνα 2002, σ. 10.
- 25 Όπως έγραφε χαρακτηριστικά η Hannah Arendt στα μέσα του 20ού αιώνα, «Αυτό που κάνει τόσο αφόρητη τη μαζική κοινωνία δεν είναι ο μεγάλος αριθμός των ανθρώπων που περιλαμβάνει, ή τουλάχιστον δεν είναι αυτός κατά κύριο λόγο, αλλά το γεγονός ότι ο κόσμος ανά-

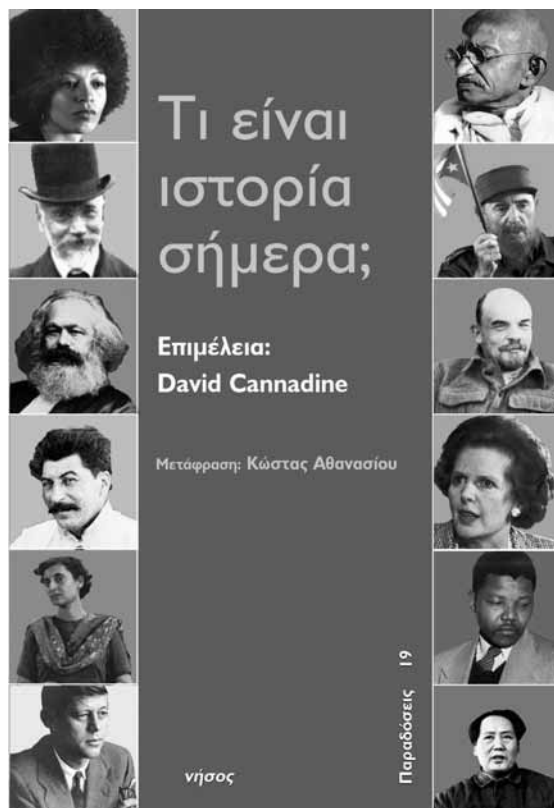
μεσά τους [ο κοινός κόσμος της δημόσιας σφαίρας] έχει χάσει τη δύναμή του να τους συγκεντρώνει, να τους συνδέει και να τους διαχωρίζει». Hannah Arendt, *Η ανθρώπινη κατάσταση*, Γνώση, Αθήνα 1986, σ. 78.

- 26 *Eclipse*: «Dossier Architecture», τχ. 6 Παρίσι 2001, σ. 66. Ο Ευγένιος Τριβιζάς μοιάζει να συμεριζεται τον προβληματισμό τους στο σχόλιό του για τα βρετανικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης που για περίπου δυο εβδομάδες μεταλλάχτηκαν σε «μέσα μαγικής ενημέρωσης» καλύπτοντας με εκτενή ρεπορτάζ την είδηση κυκλοφορίας του νέου *Harry Potter*. Όπως επισημαίνει ο καταξιωμένος στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας Έλληνας συγγραφέας, «δεν υπάρχει τίποτα στο βιβλίο αυτό που δεν το συναντάμε σε μύθους και παραμύθια όλων των εποχών, που βρίθουν από υπάταμενα οχήματα και υπερφυσικά συμβάντα». Και καταλήγει: «Αυτό που βρίσκω ανησυχητικό δεν είναι τόσο η

πόλωση και τα στερεότυπα του “καλού” και του “κακού” στο βιβλίο όσο ότι το ίδιο αυτό φαινόμενο απαντάται στον τρόπο με τον οποίο μιλούν και ενεργούν οι ισχυροί του πλανήτη». Ευγένιος Τριβιζάς, «Πότερ ημών, το μαγικό στοιχείο των βιβλίων», *Τα Νέα: Ταχυδρόμος*, τχ. 201, 3 Ιανουαρίου 2004, σ. 51.

- 27 Γεωργία Ζαβιτσάνου, «Ο μύθος πίσω από την οθόνη», *Ελευθεροτυπία*, 14 Φεβρουαρίου 2001, σ. 36-37
- 28 Jean Baudrillard, *Το πνεύμα της τρομοκρατίας*, Κριτική, Αθήνα 2002, σ. 38.
- 29 Για τον προβληματισμό γύρω από την έννοια της αυτονομίας, τη δυνατότητα δηλαδή της κοινωνίας να θέτει υπό αμφισβήτηση την ίδια της τη θέσμιση, αφήνοντας τον κόσμο των σημασιών της διαρκώς ανοικτό στην επαλήθευση ή στην αλλαγή, βλ. Κορνήλιος Καστοριάδης, *Χώροι του ανθρώπου*, Ίψιλον, Αθήνα 1995, σ. 114-130.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΗΣΟΣ

David Cannadine (επιμ.)
Τι είναι ιστορία σήμερα;
 Μετάφραση: Κώστας Αθανασίου

Οι συγγραφείς του ιστοριογραφικού συλλογικού τόμου *Τι είναι ιστορία σήμερα;* έχουν τη βάση τους και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού· ασχολούνται με πολλές από τις ποικίλες και διαφορετικές υποειδικότητες της ιστορίας (κοινωνική, πολιτική, θρησκευτική, πολιτισμική, αυτοκρατορική, διανοητική ιστορία και ιστορία του κοινωνικού φύλου)· τα ενδιαφέροντά τους κυμαίνονται σε ένα εύρος που ξεκινάει από τον αρχαίο κόσμο και φτάνει στη Γερμανία του 20ού αιώνα· και η πλειονότητα των συγγραφέων είναι γυναίκες. Σαράντα χρόνια από τότε που ο Carr έγραψε το *Τι είναι ιστορία;* οι απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα οι οποίες προσφέρονται από αυτόν τον τόμο είναι υπό πολλές έννοιες μάλλον διαφορετικές από εκείνες που έδινε ο Carr. Όχι όμως εντελώς.